

Posudek oponenta
na bakalářskou práci Františka Štiky
Darstellung des Arztes in der modernen deutschsprachigen Literatur.
Analysen ausgewählter Werke von Gottfried Benn, Arthur Schnitzler und Ernst Weiß.
Praha: FF UK, 2013, 48 s.

Lékař a jeho poslání se stále častěji stává tématem uměleckých děl, v nejnovější době snad stále častěji daleko víc než v literatuře ve filmu a v televizi, tam především v nekonečných seriálech leckdy velmi pochybné umělecké kvality. Tématem předložené bakalářské práce je lékař v moderní německy psané literatuře, čímž se míní literatura první poloviny 20. století. Autor uvádí, že analyzuje tři díla z tohoto období, jejichž společným motivem je „die Person des Hauptprotagonisten, der in allen Titeln ein Arzt ist“ (s. 7). Že jsou analyzována díla i díly autorů-lékařů, což se zpočátku jen automaticky předpokládá, se dozvíme až v závěru (s. 46); děl s hlavním protagonistou - lékařem je v německé literatuře tohoto období relativně dost, některá i velmi významná (Stefan Zweig, Alfred Döblin), další nezmíněnou pozoruhodností je, že mezi německými spisovateli jsou lékaři vedle učitelů a duchovních třetím nejčastějším povoláním, vzpomeňme jen na rakouskou definici německé literatury, která německé a rakouské (mimořádně dva ze zvolených autorů přísluší právě německo-rakouskému literárnímu okruhu se všemi jeho specifiky) odděluje jednak náboženskou hranicí, jednak osobností (a vzdělaností) autora: německá literatura jako „Literatur der Pastorensöhne“. Už vymezení tématu vykazuje určitá úskalí. Nikde se nedočteme, proč jsou vybrána právě tato díla, co je spojuje či rozděluje; autorovo tvrzení: „Die Untersuchungen werden aufgrund eigener Erfahrung (sic!) mit den Werken und mithilfe sekundärer Literatur durchgeführt. Dadurch wird eine originelle Einsicht des Autors dieser Arbeit erreicht,“ (s. 7) je maličko nadnesené a o způsobu a motivaci výběru autorů a děl nevyovídá zhora nic.

K jednotlivým kapitolám: samostatné kapitoly jsou akceptovatelné, autor se pokouší vystihnout meritum věci v jednotlivých (relativně rozdílných) textech, což se mu i daří. K autorům se vyjadřuje jen v souvislosti s jejich medicínským povoláním, což leckdy zužuje jejich obecně literární význam – patrné je to hlavně u Arthura Schnitzlera, ten totiž byl tak zásadním přívržencem Freudovy psychoanalýzy, že psychologickým viděním mistrovsky motivuje děj ze zdánlivě bezvýznamných podnětů a hnutí mysli, k tomu poprvé opravdu zásadním způsobem využil v literatuře vnitřní monolog (Poručík Gustl, Slečna Elsa). Autor si u Schnitzlera klade otázku, zda jeho Snová novela (Traumnovelle, 1926, česky až 1992) naplňuje formu tohoto prozaického žánru a zpochybňuje to: „Das Buch geht über die Definition hinaus, indem der Konflikt gar nicht zu der letzten Konsequenz geführt ist“ (s. 12), což ovšem vyvrací hned na následující straně, když za základní konflikt prohlašuje manželskou nevěru v duchu, myslí, snu („Der zentrale Konflikt dieser Novelle ist die gedankliche Untreue,“ s. 13), který je ovšem doveden do důsledku – je vyřešen manželským

smířením. Autor se pozastavuje i nad tím, že „es ist nicht uninteressant, dass sich in diesem Werk stets der Tod und die Sehnsucht treffen“ (s. 17). Tomu se nelze divit, uvědomíme-li si, že láska a touha na straně jedné a smrt jako její protipól (a leckdy důsledek) na straně druhé jsou v různých psychoanalytických variacích centrálním tématem celoživotní Schnitzlerovy tvorby prozaické i dramatické. Poslední poznámku věnuji kapitolce „Analogie in der Weltliteratur“. Nemám v úmyslu zpochybnit Schnitzlerův vliv na *beat-generation*, jsem však přesvědčen o tom, že daleko větší přímý vliv na ni měl z německy píšících autorů Hermann Hesse s psychoanalytickými tématy svých děl (Stepní vlk) a literarizací buddhismu (Siddhárta). Postrádám ale zmínku o jiném, a to přímém Schnitzlerově vlivu na nejnovější umění, a to na pozoruhodný poslední film Stanleyho Kubricka z roku 1999 *Eyes Wide Shut*, který je aktualizací Snové novely. Myslím, že pro bakalářskou práci by srovnání tohoto filmu s vlastním Schnitzlerovým textem byla vhodná příležitost k výbornému tématu.

Ke Gottfriedu Bennovi: v jeho případě se jedná o experimentální text s výraznými prvky expresionismu i se skrytou tematizací filosofie počátků, jak ji známe od představitelů Vídeňské školy (Ernst Mach, u Schnitzlera samozřejmě také, hlavně v první, dramatické fázi jeho tvorby, do níž Snová novela nespadá). Je tvůrčím krédem po celý život (po druhé světové válce byla jeho osobnost a tvorba impulsem k vytvoření elitářského, opozičně-konzervativního proudu západoněmecké literatury) byla artistika jako programový pokus umění působit proti obecnému rozpadu hodnot pomocí transcendentu tvůrčí slasti, jak je patrné i ze závěrečné kapitoly textu *Gehirne* (1916). Jedná se o text zcela odlišný od Schnitzlera, bylo by tedy dobré je v práci nějakým způsobem porovnat (což je velmi obtížné, ale co třeba literární forma, již je v obou případech novela?). Postrádám větší množství přímých dokladů z Bennova textu pro interpretaci hlavního hrdiny i kontextu, autor vychází příliš ze sekundární literatury (dlouhé citace z Holthusena a z německé maturitní práce jakéhosi Achima Junga) – kde je tedy ten v úvodu deklarovaný přínos vlastní analýzy?

Ernst Weiß: o životě více informací než u Schnitzlera a Benny; kapitola „Handlung“ je trochu zmatená, základní struktura literárních figur není přehledně podána, mluví se např. o „Narrenkaiserovi“, aniž je tento termín náležitě vysvětlen. Weiß totiž v textu rozlišuje dva lékaře jménem Kaiser, domácího lékaře rodiny vypravěče dr. Kaisera (Judenkaiser) a psychiatra, tajného radu dr. Gottfrieda von Kaiser, mecenáše vypravěčových studií medicíny (Narrenkaiser), jejichž potomci v románu hrají rovněž důležitou roli – Viktoria, dcera tzv. Judenkaisera, se stane vypravěčovou manželkou, Helmut, syn tzv. Narrenkaisera, pozdější nacist, jeho přítelem. Nejsou důkladně vysvětleny ani motivy (existuje k nim slušná sekundární literatura), jimiž je celý román „rozhýbáván“. Pro čtenáře bez znalosti primárního textu je takto podaný obsah velmi zavádějící, především proto, že se s nimi v následujících interpretačních kapitolách (lékař jako svědek, vztah syna k matce, setkání s H[itlerem]) pracuje. Rozhodující informace o bezejmenném vypravěči (bavorský lékař katolického vyznání bez víry v Boha) chybějí. Lze zde rozehrát celou škálu interpretací (židovství nahrazováno katolictvím – proč?) – tři interpretační kapitoly jsou zajímavé, ale bez řádného vysvětlení relativně komplikovaného rozvrstvení figur a jejich role v románu leckdy nepřehledné.

Závěr práce: proměnu obrazu lékaře vidí autor ve vědeckém pokroku, v tomto případě v objevu psychoanalýzy jako léčebné metody, která zásadním způsobem zasáhla umělecké dění ve 20. století. Potud v pořádku. Terapeutický vliv v Schnitzlerově textu je jasný, příběh končí smírem. Problematictější je Bennův text, jako experiment vykazuje spíš rysy pokusu o literární dílo „an sich“, o uměleckou ekvilibristiku, jíž Benn zůstal celý život věrný. Weißův text-svědectví zase získává silný politicko-spoločenský náboj rozhodnutím protagonisty odejít bojovat proti silám metafyzického zla na stranu španělských republikánů. Na oba posledně jmenované texty deklarované závěry příliš „nesedí“.

Práce má četné chyby a stylistické neobratnosti, které její úroveň snižují. Všechny jsem se snažil vyznačit ve svém exempláři.

Není sporu o tom, že práce, i když bych ji tematicky zúžil, odpovídá nárokům, kladeným na bakalářskou práci. Doporučuji ji k obhajobě jako práci **velmi dobrou** (2) až **dobrou** (3), záleží na průběhu obhajoby.

V Praze 31.08.2013

Prof. PhDr. Milan Tvrđík, CSc.